

گزارشی اجمالی از وضعیت زنان در آموزش عالی

با ارتقای سطح کیفی زندگی و رشد فرهنگ در جوامع در حال توسعه میزان پوشش تحصیلی دختران افزایش یافته است که این امر در دوره‌های مختلف تحصیلی به چشم می‌خورد. در ایران نیز طی چند سال اخیر شاهد حضور بیش از پیش دختران در مقاطع تحصیلات عالی بوده‌ایم به طوری که در کنکور امسال ۶۱ درصد داوطلبان ورود به دانشگاهها و ۶۳ درصد پذیرفته‌شدگان دختر بوده‌اند. شورای فرهنگی-اجتماعی زنان، با توجه به گزارشهای دریافتی از سازمانهای

تعداد دختران در رشته‌های نظری
بیش از پسران دانش آموز است و در رشته‌های فنی- حرفه‌ای که با رویکرد اشتغال طراحی شده‌اند در همه استانها تعداد پسران بیشتر است. در سال ۱۳۸۱، ۲/۶ درصد از فارغ‌التحصیلان رشته‌های مهندسی را زنان تشکیل می‌دادند که این میزان برای مردان ۲۳ درصد بود. با توجه به این آمار شانس اشتغال و ارتقای شغلی برای زنان بسیار کمتر از مردان است

مختلف به بررسی وضعیت زنان در حوزه آموزش، خصوصاً آموزش عالی، پرداخته است. در این گزارش با عنوان "زنان و آموزش عالی" با توجه به شرایط گفته شده پیشنهادهایی مطرح شده است. در این گفتار با گوشه چشمی به این گزارش، وضعیت زنان بورسیه شاغل به تحصیل در دانشگاههای خارج و زنان اعزامی دوره‌های کوتاه مدت تحقیقاتی به دانشگاههای خارج نیز بررسی شده است.

براساس اطلاعات مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی (۱۳۸۱) در دوره کاردانی ۱۳/۸ درصد، کارشناسی ۵۸ درصد، کارشناسی ارشد ۲۸ درصد و دکترای تخصصی ۲۶/۶ درصد دانشجویان زن هستند.^۱

این آمار نشان می‌دهد که با ارتقای سطح دوره‌های آموزشی، درصد حضور زنان در این دوره‌ها کاهش می‌یابد که شاید بتوان دلیل آن را مسائل فرهنگی، اجتماعی و معیشتی جامعه زنان دانست.

طبق گزارش گفته شده تعداد دختران در رشته‌های نظری بیش از پسران دانش آموز است و در رشته‌های فنی- حرفه‌ای که با رویکرد اشتغال طراحی شده‌اند در همه استانها تعداد پسران بیشتر است. همچنین در سال ۱۳۸۱، ۲/۶ درصد از فارغ‌التحصیلان رشته‌های مهندسی را زنان تشکیل می‌دادند که این میزان برای مردان ۲۳ درصد بود. با توجه به این آمار شانس اشتغال و ارتقای شغلی برای زنان بسیار کمتر از مردان است.

وضعیت زنان عضو هیئت علمی دانشگاهها

براساس آمار منتشر شده در سال ۱۳۷۷ تعداد کل اعضای هیئت علمی دانشگاهها ۲۲۱۹۴ نفر بوده که از این تعداد ۱۸/۵ درصد زن و ۸۱/۵ درصد مرد بوده‌اند. در سال ۱۳۸۱ تعداد اعضای هیئت علمی ۲۷۱۷۱ نفر و سهم زنان ۱۹/۳ درصد بوده است. زنان عضو هیئت علمی به ترتیب در رشته‌های علوم انسانی، علوم پایه، فنی- مهندسی، کشاورزی و هنر مشغول فعالیت هستند.

ارتقای علمی

بیشتر زنان عضو هیئت علمی دانشگاهها مربی و استادیارند که با این اوصاف ایجاد زمینه‌های ارتقای علمی برای آنان ضروری است. هر چند با وضعیتی که در دوره‌های تحصیلات تکمیلی وجود دارد نمی‌توان انتظار داشت که هر اعضای هیئت علمی نیز اصلاح شود.

بیشتر زنان عضو هیئت علمی دانشگاهها مربی و استادیارند که با این اوصاف ایجاد زمینه‌های ارتقای علمی برای آنان ضروری است

۱- گزارش زنان و آموزش عالی، شورای فرهنگی- اجتماعی زنان.

بورس داخل و خارج

وضعیت زنان در این دو حوزه نیز از فضای کلی حاکم بر موقعیت زنان در آموزش عالی کشور پیروی می‌کند. اداره کل بورس یکی از متولیان اصلی ارتقای علمی اعضای هیئت علمی دانشگاهها در کشور است. نگاهی به آمار اعزامهای کامل و دوره‌های کوتاه مدت تحقیقاتی و مقایسه درصد اعزام زنان در این دو زمینه و همچنین تعداد زنان

جدول ۱. تعداد اعزام به دوره‌های کامل و کوتاه مدت تحقیقاتی خارج از کشور

سال اعزام	تعداد اعزام دوره‌های دکتری خارج	تعداد زنان اعزام شده به دوره‌های دکتری خارج	تعداد اعزام دوره‌های کوتاه مدت تحقیقاتی در خارج	تعداد زنان اعزام شده به دوره‌های کوتاه مدت تحقیقاتی در خارج
۷۰	۴۶۹	۱۵	۲	۱
۷۱	۷۲۹	۳۰	۸	۲
۷۲	۵۹۶	۱۹	۱۰	۱
۷۳	۲۸۱	۱۸	۷	-
۷۴	۱۲۱	۱۰	۱۲	۱
۷۵	۹۱	۴	۱۳	۲
۷۶	۱۱۵	۱۲	۲۱	۲
۷۷	۱۳۵	۱۱	۴۶	۴
۷۸	۱۷۴	۸	۷۳	۱۱
۷۹	۱۷۷	۱۶	۱۰۵	۶
۸۰	۲۱۷	۲۳	۱۴۳	۱۰
۸۱	۲۸۲	۴۷	۱۹۵	۱۷
۸۲	۲۷۶	۳۱	۱۳۰	۱۹
۸۳	-	-	۱۳۸	۱۷
تاکنون	-	-	-	-
جمع کل	۳۷۶۳	۲۴۴	۹۰۳	۹۳

بورسیه دانشگاههای خارج وضعیت ارتقای علمی زنان هیئت علمی را مشخص می‌کند. از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۲ تعداد کل دانشجویان دکتری اعزام به خارج ۳۷۶۳ نفر بوده است که از این تعداد ۲۴۴ نفر زن بوده‌اند؛ یعنی آمار زنان اعزام شده به دوره‌های دکتری خارج در حدود ۶/۴ درصد کل آمار اعزام بوده است. آمار اعزامهای دوره‌های دکتری خارج به تفکیک سال اعزام در جدول شماره یک آمده است. همچنین تعداد کل دانشجویان اعزام شده به دوره‌های کوتاه مدت تحقیقاتی در این سالها ۹۰۳ نفر بوده است که ۹۳ نفر آنها (حدود ۱۰ درصد) زن بوده‌اند (جدول شماره یک).

بررسی آمار دانشجویان بورسیه دوره‌های دکتری داخل از سال ۷۵ تا آبان ۸۳ نیز ارقام زیر را به دست می‌دهد. مجموع بورسیه‌های وزارت علوم در این سالها ۴۱۲۹ نفر بوده است که ۵۱۸ نفر از این افراد زن بوده‌اند (حدود ۱۲/۵ درصد). آمار تفکیک شده بورسیه‌های دکتری داخل وزارت علوم نیز در جدول شماره دو آمده است.

آمارهای ذکر شده بیانگر نابرابری شدید جنسیتی در بین دانشجویان بورسیه است. به نظر می‌رسد روی آوری زنان به رشته‌های نظری و عدم وجود شرایط مناسب برای تحصیل و اشتغال در رشته‌هایی که در عرف جامعه مردانه تلقی می‌شوند، عرصه را برای ورود زنان به مقاطع تحصیلات

تکمیلی تنگ کرده است. این که با نگذاشتن زنان به این عرصه‌ها خود خواسته است یا به دلیل شرایط بیرونی است بحثی جامعه‌شناختی است که این مقاله مدعی وارد شدن به آن نیست. با این حال باید از کارشناسان و صاحب‌نظران این حوزه، به طور عام، و برنامه‌ریزان و مدیران وزارت علوم، به طور خاص، پرسید که چرا درصد ورود زنان به دوره‌های تحصیلات تکمیلی و بالاخص در حوزه بورس

در بهترین حالت کمی بیش از ده درصد است؟ مسئول چنین وضعیتی کیست؟ جامعه و فرهنگ مردسالارانه حاکم بر آن، برنامه‌ریزان و یا خود زنان؟ به حتم مسئله پیچیده‌تر از این حرف‌هاست و هر یک از این عوامل و شاید عواملی بسیار بیش از این چنین وضعیتی را به وجود آورده‌اند.

از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۲ تعداد کل دانشجویان دکتری اعزام به خارج ۳۷۶۳ نفر بوده است که از این تعداد ۲۴۴ نفر زن بوده‌اند؛ یعنی آمار زنان اعزام شده به دوره‌های دکتری خارج در حدود ۶/۴ درصد کل آمار اعزام بوده است

راه‌حل‌های پیشنهادی شورای فرهنگی - اجتماعی زنان

سؤال دیگری که مطرح می‌شود چگونگی بهبود کیفیت این آمار در آینده است. شورای فرهنگی و اجتماعی زنان در گزارش " زنان و آموزش عالی" به عنوان راهکار بهبود وضعیت زنان در آموزش عالی موضوعات زیر را پیشنهاد کرده است:

* ظرفیت پذیرش دانشجو در گروه‌های علمی با توجه به نیازهای جامعه تعیین شود. این امر نیازمند همکاری بین وزارت آموزش و پرورش و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است. با برنامه‌ریزی مشترک دختران بیشتری به رشته‌های فنی- حرفه‌ای در دوره دبیرستان وارد می‌شوند و پس از آن نیز همان رشته را در دانشگاه ادامه خواهند داد. به این ترتیب آموزش با رویکرد اشتغال برای دختران میسر خواهد شد.

* با توجه به ویژگی‌های دختران باید در برنامه درسی تعدادی از رشته‌های کشاورزی، منابع طبیعی و مهندسی بازنگری شود. به عبارتی تنوع بخشی رشته‌های موجود می‌تواند به استفاده مؤثر از توانمندی دانشجویان دختر در رشته‌های به ظاهر مردانه منجر شود.

* زمینه ترغیب دختران برای شرکت در دوره‌های تحصیلات تکمیلی فراهم آید. با توجه به تعداد محدود دختران در این دوره‌ها نمی‌توان انتظار داشت که هرم اعضای هیئت علمی نیز اصلاح شود.

* حضور روبه افزایش دختران در دانشگاهها به برنامه‌ریزی‌های جدیدی در بخش دانشجویی و فرهنگی دانشگاهها نیاز دارد. بنابراین باید

۱- ظرفیت خوابگاههای دانشجویان دختر افزایش یابد.

۲- معاونتهای دانشجویی برنامه‌ریزی جنسیتی را جایگزین برنامه‌های فعلی کنند تا پسران و دختران به صورتی برابر از امکانات فرهنگی و ورزشی استفاده کنند.

۳- زمینه مشارکت دانشجویان دختر در تصمیم‌گیریهای فرهنگی و صنفی فراهم شود.

* روند روبه افزایش حضور دختران در دانشگاهها باید به عنوان یک فرصت تلقی شود. از این رو باید با فرهنگ‌سازی مناسب از انتقال دیدگاههای منفی و بسیار کلیشه‌ای برخی از اعضای هیئت علمی به دانشجویان دختر جلوگیری شود. این پیامها موجب کاهش انگیزه دختران و پایین آمدن میزان خودباوری آنها می‌شود.

* امکان استخدام زنان (با توجه به اصل شایسته‌سالاری) به عنوان هیئت علمی افزایش یابد.

* شرایط ارتقای رتبه علمی زنان با برگزاری دوره‌های مخصوص آموزشی و دادن امکانات پژوهشی ایجاد شود.

* تعداد مدیران اجرایی زن در بخشهای پژوهشی و آموزشی افزایش یابد.

* در حوزه ستادی تعداد مدیران زن افزایش یابد.

به نظر می‌رسد
روی آوری زنان به
رشته‌های نظری و
عدم وجود شرایط
مناسب برای تحصیل و
اشتغال در رشته‌هایی
که در عرف جامعه
مردانه تلقی می‌شوند،
عرصه را برای ورود
زنان به مقاطع
تحصیلات تکمیلی
تنگ کرده است

باید زمینه ترغیب دختران برای شرکت در دوره‌های تحصیلات تکمیلی فراهم آید. با توجه به تعداد محدود دختران در این دوره‌ها نمی‌توان انتظار داشت که هرم اعضای هیئت علمی نیز اصلاح شود

جدول ۲: تعداد بورسیه‌های دوره‌های دکتری داخل

سال	تعداد کل بورسیه‌های دوره‌های دکتری داخل	تعداد زنان بورسیه دوره‌های دکتری داخل
۷۵	۵۰۴	۵۵
۷۶	۲۸۱	۳۳
۷۷	۲۸۴	۳۰
۷۸	۳۶۷	۴۴
۷۹	۵۱۷	۵۱
۸۰	۵۴۱	۶۳
۸۱	۵۱۶	۵۷
۸۲	۶۷۳	۱۰۰
۸۳ تاکنون	۴۴۶	۸۵
جمع کل	۴۱۲۹	۵۱۸

روند روبه افزایش حضور دختران در دانشگاه‌ها باید به عنوان یک فرصت تلقی شود. از این رو باید با فرهنگ‌سازی مناسب از انتقال دیدگاه‌های منفی و بسیار کلیشه‌ای برخی از اعضای هیئت علمی به دانشجویان دختر جلوگیری شود

* در انتخاب رؤسای دانشگاه‌ها به زنان لایق نیز توجه شود.

* مدیران زن با توجه به نقش‌های چندگانه‌شان از تسهیلات بیشتری بهره‌مند شوند.

* با توجه به تعداد دانشجویان دختر، حضور تعداد زیادی نیروی کارشناسی زن در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و همچنین ورود نگرش جنسیتی در دانشگاه‌ها و انتخاب یک هیئت علمی متخصص و علاقمند به عنوان مشاور در امور زنان ضروری است.

باید منتظر ماند و دید خواست و پویایی زنان جامعه و اشتیاق روز افزون آنها به پیشرفت در زمینه‌های مختلف چه موقع سد سکندر نابرابری جنسیتی را خواهد شکست؛ هر چند عدم همراهی و باور جامعه این کوششها را کم اثر و حتی بی‌اثر خواهد کرد ■